

СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКІ ВІРУВАННЯ ПРО ВІТЕР ТА ЇХ НОМІНАЦІЯ

У статті подано сучасні уявлення поліщуків про природу вітру та зокрема вихру, зафіксовані під час експедицій у Середнє Полісся, обереги від вітру, обрядові дії та замовляння, пов'язані з цією природною стихією. Представлено середньополіську номінацію цього культурного явища та здійснено етнолінгвістичний опис.

Ключові слова: вітер, вихор, середньополіські вірування, уявлення, реалізація опозицій.

MIDDLEPOLISSYA BELIEFS ABOUT THE WIND AND THEIR NOMINATION.

The paper gives modern ideas of Polissya inhabitants concerning the nature of the wind and whirlwind in particular, which were fixed during the expedition to Middle Polissya, as well as about the talismans against the wind and the ritual activities and spell connected with this natural element.

The paper also presents the middlepolissya nomination of this cultural phenomenon and makes its ethno-linguistic description

Key words: wind, whirlwind, middlepolissya beliefs, ideas, the realization of the oppositions.

У сучасному слов'язознавстві не втрачає актуальності проблема збирання та накопичення інформації про традиційну народну культуру, що є цінним матеріалом для наукових досліджень. Гострота проблеми особливо відчутна сьогодні, коли розвиток науки та розширення можливостей одержання інформації зумовило певну втрату чи, принаймні, трансформацію давніх вірувань у культурній практиці сучасних мешканців Полісся. Водночас Середнє Полісся й досі залишається одним із найбільш архаїчних культурних ареалів, який зберіг чимало давніх уявлень про навколишній світ. На унікальність Полісся як етнокультурної зони свого часу вказували його дослідники [14, с. 18-45; 24, с. 8-9; 25, с. 11; 26, с. 8; 10, с. 42-44].

Однією з важливих сфер традиційної народної культури є народні уявлення про довкілля, які не лише дають уявлення про давню картину світу, а й є одним із джерел формування сучасного світогляду українців з локальними його особливостями. Тож одним із найважливіших завдань сьогодення є запис та накопичення середньополіських вірувань про неживу природу, до яких належать і атмосферні явища. Це особливо важливо для реконструкції прастану культурних явищ, пов'язаних із вітром, та з'ясування міфологічної основи їх формування.

Актуальність дослідження зумовлена певною безсистемністю та фрагментарністю зафіксованої інформації про подібні вірування. Об'єкт дослідження – середньополіські вірування про вітер. Мета статті – подати опис зібраної та систематизованої лексики, пов'язаної з уявленнями про вітер, встановити структуру досліджуваного

культурного явища в єдності різнопланових елементів – вербальних, реалемних, акціональних, агентивних, атрибутивних, локативних, темпоральних тощо, з'ясувати історичне коріння вірувань та міфологічну основу їх формування.

Явища природи (дощ, вітер, грім та ін.) давня викликали у людей прагнення з'ясувати їхнє походження та місце в будові світу. На божественну природу вітру вказують міфи різних народів: у єгипетських міфах відомий бог вітру Шу (він був чоловіком богині вологи Тафнут); в індійських міфах вітер з'явився з дихання первісної людини Пуруші; у китайців духом вітру є Фен Бо; стародавні греки вірили у північного вітра Борея, східного вітра Евра, вологого південного Нота та західного пестливого Зефіра; в українців Богом вітрів вважали Стрибога [див.: 13, с. 8; 28, с. 10, 131, 198; 3, с. 67; 15, с. 41-42]. У розвідках 19 ст. етнографи – дослідники східнослов'янських традицій, мотивуючи походження вітру від Стрибога, вказували й на інші міфологічні вірування про вітер: вітер походить із дихання янголів, із дихання чотирьох кремезних чоловіків, що стоять у чотирьох кінцях світу й безперервно дмухають один на одного. Були поширені також вірування про демонічне походження вітру (від Сатанайла, чорта) [29, с. 32-33; 2, с. 264; 6, с. 100; 3, с. 67-69; 22, с. 359]. Уявлення про вітер стали об'єктом багатьох досліджень українських та зарубіжних дослідників-мовознавців у різні часи (див. праці О. Потебні [21], М. Костомарова [12], І. Нечуя-Левицького [17], митрополита Іларіона [8], О. Могили [16], Е. Азімова [1], Д. Зеленіна [7], А. Плотникової [19, 20], Є. Бартмінського [30] тощо).

У сучасних віруваннях жителів Середнього Полісся збереглися уявлення про вітер, зокрема вихор, як демонічну силу, ворожу людям, найчастіше пов'язану з нечистою силою (н.п. 3, 8, 9, 13, 18, 19, 20, 22, 24, 25)¹. Номінація середньополіських вірувань про вітер, мотивована такими уявленнями, представлена аналітичними та описовими мовними одиницями: *чортї бйўца* (н.п. 3), *чортї гул'айут'* (н.п. 22), *хлѡнци гул'айут'* (н.п. 8), *чортї п-ідн'алис'а* (н.п. 24), *злий в-іхрїт' да крутїт'* (н.п. 13, 18), *лихе (нечїсте) крутїт'* (н.п. 19, 20), *чортї в-ес'єл'е гул'ал'ї* (н.п. 9), *чорт губа̀ми дме* (н.п. 25), *д'їйавол розходїўс'а* (н.п. 18). Зв'язок вихру з нечистою силою в уявленнях поліщуків також відбивають тексти-оповіді: *Чолов-єк пол'єз на дуб до пчол. М-єду набрат', а сокірку за пѡйас засу́нуу' сзаду. Кѡло пчол сок-їрка трѣба ж бѹд'є. В-ін пол'єз, а схоп-їўс'а в-іхор. У нѡго сок-їрка впала на зѣмл'у. Вѡн погл'адѣў на пчѡли, зл'єз, шукаў сок-їрку, н'єма н'їдѣ сок-єрк-ї. Ход'їў, ход'їў, н'єма і усѡ. В-ін пов-їз молѡт' у мл'їн, гл'ад'їт, а у мл'їнѣ пр'ї огнѣ л'єжїт' йѡгѡ сок-їрка. В-ін до м-єл'н'їка ка́же: Чийа́ це у тѣб-є сок-їрка? – Мойа́. – А д'є ти йейѣ вз'аў? – А ти забўў, н'є зна́йеш?, – ка́же м-єл'н'їк, – ти був на дѹб-є, а ми в-ес'єл'є гул'ал'ї. Йа у тѣб-є вз'аў йейѣ з-за пѡйаса. А ти забўў.* (н.п. 9).

Зазначимо, що уявлення про вітер як демонічну силу є загальнослов'янськими, оскільки відомі паралелі поширення їх у традиційній культурі східних та південних слов'ян [див. 20, с. 245-250; 19, с. 136-139; 22, с. 379].

В багатьох селах Середнього Полісся зафіксовано інформацію про безпосередній зв'язок вихру зі смертю людей, які за життя практикували ворожіння (н.п. 2, 5, 6, 10, 12, 17, 23, 24, 25, 29); із наявністю самогубців у селі (н.п. 1, 3, 9, 14, 18, 29); із чаклуванням (н.п. 7). Іноді поява вихру мала й раціональне пояснення: вона

¹ В круглих дужках подаємо перелік населених пунктів, у яких проводилось опитування. В кінці статті подаємо назви обстежених населених пунктів Житомирської області.

зумовлена впливом інших природних явищ, наприклад, спеки (н.п. 20). Водночас мотивація появи вітру чи вихру від чортів або чаклунів наявна в працях українських дослідників [29, с. 33, 36; 17, с. 27-28; 22, с. 358, 379; 16, с. 23-25].

Для номінації явища вітру у мовленні поліщуків поширені різні фонетичні варіанти лексеми *вітер*: *в-ітер* (н.п. 2, 3, 7, 12, 15, 21), *в-еітер* (н.п. 1, 4, 5, 8, 16, 20, 26), *в-еіт'ер* (н.п. 10, 11, 18), *в-еіт'ор* (н.п. 17, 19), *віеітер* (н.п. 26, 27, 28, 29, 30). Ці варіанти подано також у працях М. Никончука [18, с. 126]. На позначення сильного вітру або вітру, що крутить, поширені назви, які є похідними від різних коренів: *-бур-* (*-бур'-*): *бúра* (н.п. 6, 8, 9, 10-14, 17, 18, 21-23, 27-29), *бúр'а* (н.п. 3, 7, 16), *бурáн* (н.п. 19, 20, 25, 26), *бур'я́н* (н.п. 19); *-вих-* (*-в-іх-*; *-вііх-*): *ві́хор* (н.п. 3, 4, 7, 12, 14, 16, 22, 28, 30), *в-іхор* (н.п. 1, 9, 15, 17, 18, 21, 23-25), *в-іхóр* (н.п. 19, 20), *війхор* (н.п. 11), *в-іхола* (н.п. 12); *-крут'-* (*-круч-*): *крут'* (н.п. 5), *круч* (н.п. 7, 10); *-в-ій-*: *бурев-ій* (н.п. 24); *-в-ей-*: *сухов-ей* (н.п. 13). Спорадично зафіксовано російську лексему *ураган* (н.п. 28), іменник від дієслова *вертіти* – *в-ертúшка* (н.п. 26), назви бурі мотивовані темпоральною ознакою, яка вказує на період, під час якого спостерігається явище сильних вітрів: *д'єдоўска* – 'сильний вітер, що дме у поминальні дні, що називають Дедами', у т.ч. й аналітичні конструкції (іменниково-прикметникові словосполучення) *ма́сл'ана бúр'і* – 'сильний вітер під час святкування Масниці', *в-е́рбний в-еіт'ер* – 'вітер, що дме у Вербну неділю' (н.п. 11).

Номінація вихру та її локалізація в різних українських мовних ареалах була об'єктом докладного вивчення О. Могили. Серед поданих назв у працях 80-тих років 20 ст. трапляються поліські назви *зав-ій*, *зав-ійло*, *верт'ол*, які не зафіксовано в сучасних поліських говірках, а також споріднені з поліськими назвами номінації *закрут*, *кру́тен'* (гуцул.), *пов-ітру́ла* (закарп.) тощо [16, с. 21, 24].

У Середньому Поліссі спорадично поширені вірування про *поганий* та *добрий* вітер. Номінації поганого вітру представлені лексичними одиницями (прикметниками): *холо́дний* (н.п. 11, 21); *бура́вий* (*від бúра*) (н.п. 2); *злий* (н.п. 3, 9, 22); *чо́рний* (н.п. 3). Зафіксовано також аналітичні іменниково-прикметникові конструкції атрибутивного характеру, опорним компонентом яких є лексеми *буря* або *вітер*: *д'єдоўска бúр'а*, *ма́сл'ана бúр'а* (н.п. 11); *здо́рова бúра* (н.п. 28); *в-ітер* *прісланій* (н.п. 3); *сіл'ний віеітер* (н.п. 29); іменниково-дієслівні конструкції: *злий в-іхрúт' да кру́тит'* (н.п. 13, 18), *лихе́ (нечі́сте) кру́тит'* (н.п. 19, 20), дискурсивні конструкції: *бúра в-ел'ка с холо́дного кра́йу* (н.п. 11); *в-еітер дúйє з чо́ртового Сиб-іра* (н.п. 16). Переважно семантика цих конструкцій має яскраво виражене негативне забарвлення.

Привертає до себе увагу наявність евфемічних субститутів імені *чорта* в назвах вихру, мотивованих нечистою силою, що зумовлено табуванням прямої назви нечистої сили. Натомість вживаються субстантивовані прикметники *злий* (н.п. 13, 18), *лихе́ (нечі́сте)* (н.п. 19, 20) або іменник *хло́пци* (н.п. 8). У накладанні табу на певні назви простежується давня віра наших предків у магічну силу слова: *то хло́пци гула́йут'*, *шоб н'є назива́т' ійх на іміа́* (н.п. 8).

Поряд з уявленнями про *поганий* вітер, на Житомирщині зафіксовано вірування в *добрий* вітер, відповідно до якого людині може бути фізично добре від вітру (н.п. 2, 9, 23, 29). Ці уявлення представлені лексичними одиницями (прикметниками), які мають позитивне семантичне навантаження: *те́плий* (н.п. 3, 11, 15), *спок-ійний* (н.п. 8), *леге́н'к-ій* (н.п.3), *міаке́н'к-ій* (н.п. 21), *до́брий* (н.п. 9, 23) або

іменник з семантикою пестливого забарвлення *в-ітерѣц'* (н.п. 3, 12). Демінутивна назва *вітерець* засвідчує шанобливе ставлення до цього явища неживої природи через прихований мотив страху перед ним та прагнення задобрити, умилоствити цей персоніфікований об'єкт у його номінаціях. Крім задобрення вітру, вихру у його назвах, у слов'ян польсько-українського порубіжжя, Підгалля, Македонії здавна існували ритуальні дії (обряди) запрошення вітру на вечерю чи обід на Різдво [22, с. 358]. Під час польських експедицій на Житомирщині ця традиція не зафіксована, водночас майже всі респонденти зазначають, що завжди запрошували *морѳз кут'у йісти*.

Вірування про *поганий* та *добрий* вітер є реалізацією опозицій *добро : зло, тепло : холод, здоров'я : хвороба*; а уявлення про походження вітру реалізують опозиції *добро : зло, ангел : чорт*.

Загалом назви та оповіді, пов'язані з вихром, у різних слов'янських культурних ареалах відбивають сприйняття цього явища як такого, що становить небезпеку, оскільки воно несе не лише руйнування будівель, викорчовування дерев, а може й фізично нашкодити людині, яка в нього потрапляла. Вірування у фізичну небезпеку вихру предстатені назвами хвороб, які викликав вітер: *простудн'ї, нервѳв-ї, стрѳсов-ї* (н.п. 3); *пр'їстрѳт* – 'хвороба викликана злим поглядом' (н.п. 10, 11); *парал'їч* (н.п. 3, 23); *підв-ѳї* – 'хвороба від вітру' (н.п. 9); *запален':а л'ег-ѳн'* (н.п. 9); назвами деструктивного впливу: *покал'ѳч-їт* (н.п. 7); *слабуйе* (н.п. 12, 16); *просквоз'їт* (н.п. 6, 7, 9, 12, 13, 19, 23, 29); *задушит'* (н.п. 19); *скривит'* (н.п. 28); *гѳлову надуйе* (н.п. 7, 13, 29).

Небезпечність вихру для людини визначила широке коло охоронних і захисних дій, предметів тощо. Для попередження вітру поліщуки здавна дотримувалися певних заборон: *проклинати вітер* (словен.), *бити землю палкою чи знаряддям* (пол.), *руйнувати мурашник* (укр.), *спалювати старий віник* (поліс.), *прясти в певні святкові дні* (словен.), *дмухати на вогонь у Різдво* (півд.-серб.), *мотати нитки влітку після заходу сонця* (рос.), *вибілювати полотно влітку під час цвітіння жита* (білор.), бо ці дії можуть спричинити зустрічний вітер [22, с. 368; 30, с. 131-132].

У сучасних середньополіських віруваннях зафіксовано такі заборони: не рекомендовано *дражнити вітер, сильно кричати, матюкатись* (н.п. 3); *показувати дулі вітрові* (н.п. 1, 3, 16, 19); *чїпати мурашник, бо накличеш вітер* (18, 21); *носити шапку, яку вихор покрутив* (н.п. 19, 23, 25, 28, 29), *шити одяг з полотна, яке вихор покрутив* (н.п. 23). Заборону використовувати для одягання речі, які перебували у безпосередній взаємодії з вихром, поліщуки, як правило, не виконували з матеріальних причин: *носїли, то заре багато шапок, а тодї одна* (н.п. 12); *носїл'ї, бо шапѳк інших не було* (н.п. 20); *бо шапк-ї шкѳда* (н.п. 5); *полотно це така т'ажка прац'а, шо не к'їдали йѳгѳ* (н.п. 25); *даже йак йѳгѳ покрутит', то ти розстилайеш і тим прачѳм лупиши на водѳ, то вїбїєш ѳсе* (н.п. 28). Іноді респонденти зазначають, що не можна розоряти мурашник, спалювати віник, прясти та мотати нитки у певні дні: *мотат п-їсл'а заходу сонца н'ѳ мѳна* (н.п. 8); *не мѳна спал'уват' і переступат' в-їника* (н.п. 14); *у п-атниці не прали, тѳко матали*. (н.п. 16); *мурашник не трѳба чипат* (н.п. 28), однак мотивацію заборон не пам'ятають (н.п. 4, 8, 14, 16, 23, 27, 28), що свідчить про поступову деградацію явища. Водночас збереглися вірування поліщуків про те, що вітер можна накликати свистом, коли в ньому є потреба (1, 3, 8, 9, 123, 14, 17-20, 23, 25, 30). Це відбиває й прислів'я, зафіксоване на Поліссі: *не св-їшч-ї (не свистї) бо*

вієтер б́уде (наклічеш) (н.п. 13, 18, 23, 25-29) і *грóшей не б́уде* (н.п. 25). Ці уявлення про взаємозв'язок вітру і свисту є давніми (на що вказують вірування у божественного сина язичницького Стрибога – Посвистача) і поширені як у східних слов'ян [29, с. 33; 8, с. 50; 2, с. 264; 1, с. 90; 7, с. 417; 3, с. 70; 22, с. 358 тощо], так і в балканських [19, с. 132, 134; 20, с. 245,].

У Середньому Поліссі донині побутують вірування про те, що вітром можна наслати на людину *порчу* – розм. 1) 'пошкодження, шкода'; 2) 'вада' [4, с. 1074; 5 (IV том), с. 533] або хворобу за допомогою заклинання, замовляння (н.п. 1-5, 6-11, 14, 18-24, 26-30): *йак зна́йе в-е́д'ма да не пуска́йе на в-ієтер, то йій роздво́ує ду́шу* (ймовірно, назва пов'язана зі значенням 'мучить, тисне в грудях, заважає') (н.п. 2); *пуска́л'и на в-е́т'єр уро́ки чи во́ду вил'іва́л'и на в-е́т'єр* (н.п. 10); *мо на вієтер пусти́ли йак-е́с' дане́* (н.п. 30). *Даня* – за деякими джерелами 1) 'назва отрути взагалі'; 2) 'чарівне приворотне зілля' [див. 6, с. 167]. У сучасних поліських говірках семантика слів *порча* та *даня* дещо інша: вони означають 'наслані на людину хвороби'. Позбутися цих хвороб та уроків можна лише замовляннями (*шептами* – замовляння, які промовляли пошепки'). Водночас хворобу також можна виганяти на вітер: *В закл'іна́н'їйі йе так-і слова́: «Йді тудá де в-ієтер не в-їє, де со́нце не гр'їє, де бо́жий дар не робит', л'удїна не ходит', де пт'їчка не сп-ївала, де корбу́ка травї не зїеда́ла, водї не спива́ла. Там де вас зна́йут', столи́ застел'я́ют'... (незрозумілі слова) вс'їм до́брим л'уд'ам в по́моч-ї става́й».* *Ос' так одговóр'ували з в-і́тру.* (н.п. 1). Ці вірування є реалізацією опозиції *здоров'я* : *хвороба*.

Дотримуючись вірувань у демонічну силу вітру, людина намагалася захиститися від нього за допомогою певних предметів та дій. Здавна оберегами були *сіль, попіл, хрестик, прикрашений зеленню, колючі рослини, закладені під стріху, густі віники, закладені під дах будинків, рослини, зашиті в одяг (пижма, полин, часник)* [22, с. 360, 381]. На Житомирщині оберегами від вітру спорадично виступають різні предмети: *росліни закладені п-їд стр'їху* (н.п. 3, 10, 14, 18, 26); *н'їж с'ваченїй, йакїм р'їзали пáску* (н.п. 27); *іко́ни* (н.п. 5); *хл'їбна лопáта* (н.п. 27); дії: *пáдаї до з'емл'є, пр'їпадаї* (н.п. 1-9, 11, 18, 24, 26, 28, 29, 30); *л'ага́т' на з'емл'у* (н.п. 3, 8, 10, 16); *прис'єда́т' трéба* (н.п. 14, 19, 22, 23, 25); *хресті́с'а* (н.п. 2-5, 7-8, 13, 14, 20, 26, 28, 29); *трéба мол'їца О́тче наш* (н.п. 4, 5, 7, 10-12, 25, 26, 30); *сказа́т' іді з бо́гом* (н.п. 26); *показа́ти ду́л'у в-і́тру* (н.п. 6, 9, 16, 19, 26, 30). Щодо останньої дії інформатори зазначають, що показувати дулю небезпечно, оскільки вихор може скалічити або навіть убити ту людину (н.п. 16, 19). Тому, як було зазначено, паралельно існує заборона показувати дулі вихрові.

Часто характер вітру був складовою прикмети для прогнозування погоди – як на цілий рік, так і на короткий час. При цьому великого значення надавали напрямку вітру: *Йак в-ієтер с тéплого крáйу то тéпло, а в-ієтер с'єв-єрний то хо́лод.* (н.п. 1, 3, 14, 15, 18-21, 28, 29); *Йáкос' пр'їмечáл'и на Покрóву скул' в-е́т'єр, йак з п'увдн'а то т'єпла з'їма́, йак з п'увноч-ї то хо́лодна з'їма́* (н.п. 1, 6, 9); *Йакшо́ в-і́тру до об-їду нема́, а п-їсл'а об-їду зд'їйн'я́с'а – на дощ* (н.п. 3, 4). У таких прикметах представлена реалізація опозицій *північ* : *південь, тепло* : *холод, до обїду* : *після обїду*. А в сформованих на їх основі уявленнях простежується паралель між частиною світу, погодою та вітром.

Незважаючи на руйнівну силу вітру та його стихійність, слов'яни здавна приписують богам та міфічним істотам можливість керування вітрами: у болгар – Бог, св. Варфоломій, св. Ілля, Святий Дух та ін.; серби зверталися за допомогою до св.

Стефана, св. Петра, боснійці – св. Афанасія, св. Сисоя; росіяни вірять, що від вітру їх охороняє св. Антоній, св. Феодосій, св. Афанасій [22, с. 359, 381; 2, с. 265]. Під час експедицій у Середнє Полісся зафіксовано подекуди збережені вірування про певну вищу силу, яка має владу над вітрами: *йе бог в-ѣтру* (н.п. 1); *Бог* (н.п. 3, 20, 23); *с'ватий М-іхайл поб-едонóс'ец і Іл':а од грóму, тўч-і, гра́ду і вйѣтру* (н.п. 10, 29).

За образом вітру в сновидіннях намагалися тлумачити сни. Так, спорадично зафіксовано відповіді за негативним тлумаченням вітру в сновидіннях: *в-ѣтер це погано* (н.п. 5); *йак сн'їца то н'едобре* (н.п. 10, 29), що є реалізацією опозиції *погано* : *добре, добро* : *зло*. Зазначимо, що навіть у літературних творах символічне значення вітру, бурі – *це неспокій, хвилювання, тривога, боротьба, перешкода, зло* [11, с. 104-105].

Опрацьовані джерела засвідчують, що українська лексема *вихор* є загальнослов'янською (рос. *вихрь, вихорь*; блр. *віхар*; болг. *вихър*; пол. *wicher*; в.-луж. *wichor*; ч. *vichr*; слвц. *vichor*; лит. *viesulas*), утворена від праслов'янського іменника *vixrь*, пов'язаного з дієсловом *vixati* [16, с. 20; 27, с. 324]. Лексема *вітер* теж є загальнослов'янською (рос. *ветер*; болг. *вятър*; пол. *wiatr*; н.-луж. *wietś*; ч. *vitř*; слвц. *vietor*; лат. *vēntus*) споріднена з дієсловом *віяти* [27, с. 306]. Отже, номінації руху повітря утворені від дієслів і мають давнє походження. Щодо лексичного значення номенів *вітер* та *вихор* необхідно зауважити, що функціонування лексем у сучасній літературній мові та в поліських говірках дещо різні. Якщо в сучасній українській мові лексема *вітер* поширена з такими значеннями: 1) 'більший або менший рух потоку повітря в горизонтальному напрямку'; 2) 'потік заряджених частинок, плазми в космічному просторі' [23, с. 687; 4, с. 190], то в поліській традиційній культурі *вітер* набуває персоніфікації та властивостей знака і тому його назва виступає у значеннях: 'предвісник погоди на найближчий день або на майбутню зиму (на свято Покрови)'; 'явище, яке можна наклікати свистом'; 'явище, яке приносить задоволення у спеку'; 'посередник між ворожкою і людиною, на яку наслали хворобу чи уроки (порчу)'. Лексема *вихор* у словниках подана зі значенням: 1) 'рвучкий круговий рух вітру'; 2) 'надзвичайно швидкий хід, розвиток чого-небудь'; 3) 'природно закручене витком пасмо волосся, яке стирчить догори' [23, с. 534; 4, с. 160]. В уявленнях поліщуків *вихор* набуває значень: 'явище, викликане смертю самогубця або чаклуна'; 'явище природи, що становить небезпеку для здоров'я людини'; 'чортове гуляння, весілля або бійка'; 'природне явище, яким керують боги, ангели, чорти тощо'.

З погляду етнолінгвістичного, вірування про вітер становлять систему вербальних і невербальних знаків. Якщо вербальними компонентами вірувань є номінації, пов'язані з уявленнями про *вітер*, *вихор*, заклинання, легенди та перекази, то невербальні компоненти представлені одиницями реалемного, акціонального, атрибутивного, агентивного, локативного, темпорального планів. Одиниці реалемного плану вірувань: *росліни закладені н-ід стр'їху, н'їж с'ваченій, йакім р'їзали паску, ікони, хл'їбна лопата* – ритуальні предмети, як обереги від негативного впливу вітру; одиниці акціонального плану: *надаї до з'емл'є, пр'їпадаї, л'агат' на з'емл'у, прис'єдат' тр'єба, хрестіц'а, мол'їца Отче наш, показати дул'у* – магічні дії, якими людина захищається від вітру; одиниці агентивного плану: *л'удїна, шо попала у в-їхор* – 'особа, що постраждала, захворіла від вітру', *покойн'їк-колдун, в-їшел'ник, самогуб-ец* – 'особи, які викликали появу вітру', *бог в-ѣтру, с'ватий М-іхайл поб-едонóс'ец і Іл':а, чортї* – міфічні персонажі, які керують вітрами; одиниці атрибутивного плану:

здоров'а бұр'а, в-ітер присланий, сіл'ний, холодний, буравий (від бұра), злий, чорний, теплий, спок-ійний, легєн'к-ій, м'як-єн'к-ій, добрий – 'ознаки, як характеристики вітру'; одиниці локативного плану: с теплого країу, з нұвдн'а, з нұвноч-і – 'напряму руху вітру для прогнозування погоди'; одиниці темпорального плану: до об-іду, п-ісл'а об-іду – 'вітер, пов'язаний з конкретним часом доби'; на Покрбву, д'єдоўска, масл'іна бұра – 'вітер, який виникає під час конкретних календарних свят: Покрови, Масниці, Дєдов (проводів)'.
Представлений матеріал поліських вірувань про вітер та його аналіз дозволяє робити висновки, що усі прикмети й повір'я про вітер та пов'язані з ним заборони становлять цілісну систему одного з явищ традиційної культури, яке можна розглядати як культурний текст. В основі його формування переважно лежить сприйняття вітру як демонічної сили та первісний страх людини перед цією природною стихією, що є планом змісту цього культурного явища, вказує на архаїчність вірувань та давність номінації.

Зібраний матеріал відображає лише фрагментарні знання про одне із явищ неживої природи, тож системне вивчення таких вірувань залишається актуальним в сучасному мовознавстві і зокрема в етнолінгвістиці.

Список обстежених населених пунктів Житомирської області:

- с. Виступовичі Овруцького р-ну;
- с. Гошів Овруцького р-ну.
- с. Журба (Невгоди) Овруцького р-ну;
- с. Ігнатпіль Овруцького р-ну;
- с. Красилівка Овруцького р-ну;
- с. Пішаниця Овруцького р-ну;
- с. Потаповичі Овруцького р-ну;
- с. Сорокопені Овруцького р-ну;
- с. Тхорин Овруцького р-ну;
- с. Чабан Овруцького р-ну;
- с. Черевки Овруцького р-ну;
- с. Стирти Черняхівського р-ну;
- с. Пиріжки Малинського р-ну;
- с. Чоповичі Малинського р-ну;
- с. Білокоровичі Олевського р-ну;
- с. Кишин Олевського р-ну;
- с. Перга Олевського р-ну;
- с. Радовель Олевського р-ну;
- с. Устинівка Олевського р-ну;
- с. Бовсуни Лугинського р-ну;
- с. Литкі Лугинського р-ну;
- с. Червона Волока Лугинського р-ну;
- с. Куліші Ємільчинського р-ну;
- с. Миколаївка Ємільчинського р-ну;
- с. Рясне Ємільчинського р-ну;
- с. Середи Ємільчинського р-ну;

- с. Лозниця Народицького р-ну;
- с. Рудня Базарська Народицького р-ну;
- с. Селець Народицького р-ну;
- с. Христинівка Народицького р-ну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азимов Э.Г. Полесские поверья о вихре // Полесье и этногенез славян. Предварительные материалы и тезисы конференции. – Москва, 1983. – С. 89-90.
2. Булашев Георгій. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні погляди та вірування. – К.: Довіра, 1993. – 412 с.
3. В. Войтович. Міфи та легенди давньої України. – Тернопіль, 2008. – 92 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред.. В.Т. Бусел. – Київ, 2009. – 1736 с.
5. Етимологічний словник української мови. / За ред. О.С. Мельничука. У 7 томах. – Т. 1- 5. – Київ, 1982-2006.
6. Жайворонок В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. – Київ, 2006. – 703 с.
7. Зеленин Д.К. Восточнославянская этнография. – Москва, 1991. – С.416-417.
8. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія. – Київ, 1992. – С. 49-52, 107-108.
9. Конобродська В. Курсова і дипломна роботи з етнолінгвістики: навчальний посібник.– Житомир, 2003. – 236 с.
10. Конобродська В. Поліський ареал як об'єкт етнолінгвістичного опису // Поліські зворини: Збірник пам'яті професора М.В. Никончука. – Житомир, 2007. – 248 с.
11. Кононенко В.І. Символи української мови. – Івано-Франківськ, 1996. – 272 с.
12. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства/ Упоряд. І.П. Бетко, А.М. Полотай. – Київ, 1994. – С. 226-228
13. Кун М. А. Легенди і міфи стародавньої Греції. – Тернопіль, 1993. – 416 с.
14. Кухаренко Ю.В. Полесье и его место в процессе этногенеза славян (По материалам археологических исследований) // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика). – Москва, 1968. – С. 18-46.
15. Лозко Г.С. Коло Свароже: Відроджені традиції. – Ніжин, 2009. – 228 с.
16. Могила О.А. Назви вихору в українських говорах // Українська діалектна лексика. Збірник наукових праць. – Київ, 1987. – С. 20-29.
17. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. – Київ, 1992. – 88 с.
18. Никончук М.В. Матеріали до лексичного атласу української мови правобережного Полісся. – Київ, 1979. – 314 с.
19. Плотникова А.А. Видимая и невидимая нечистая сила: мифологические образы у балканских славян // Признаковое пространство культуры / Отв. ред. С.М. Толстая. – Москва, 2002 – С. 128-150.
20. Плотникова А.А. Мифология атмосферных и небесных явлений у балканских славян // Славянский и балканский фольклор. Народная демонология/ Отв. ред. С.М. Толстая. – Москва, 2000 – С. 243-258.

21. Потебня А. О некоторых символах в славянской народной поэзии. Второе издание. – Харьков, 1914. – С. 61, 81.
22. Славянские древности. Этнолингвистический словарь в 5 томах / Под общей ред. Н. И. Толстого. – Т.1. А-Г. – М.: Международные отношения, 1995. – С. 357-361, 379-382.
23. Словник української мови. – Т.1-11. – Київ, 1970-1980. – Т.1. – С. 534, 687.
24. Толстой Н.И. О лингвистическом изучении Полесья. (Предисловие редактора) // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика). – Москва, 1968. – С. 5-17.
25. Толстой Н.И. О возможности исследования Полесья как модели славянского этнолингвистического прасостояния // XIV республіканська діалектологічна нарада. – Київ, 1977. – С.11-13.
26. Толстой Н.И, Толстая С.М. О задачах этнолингвистического изучения Полесья // Полесский этнолингвистический сборник. – Москва, 1983. – с.3-20.
27. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – М.: Прогрес, 1986. – Т I (А-Д). – 576 с.
28. Хаткіна М. О., Зав'язкін О. В. Міфи і легенди народів світу. — Донецьк, 2006. – 656 с.
29. Чубинський П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край. Материалы и исследования, собранные д. чл. П.П. Чубинскимъ. –Т.1. – С.-Петербургъ, 1872. – С. 30-35.
30. Bartminski Jergy. Relacje o kosmosie. Teksty gwarowe z okolic Bilgoraja / Etnolingwistyka 2. – Lublin, 1989. – s. 131-132.